

Gafarov Shuxrat Baxridinovich

Osiyo xalqaro universiteti

Gafarovshuxrat_@.gmail com

Annotatsiya

Zamonaviy innovatsion texnologiyalarni joriy etish korxonalar uchun ijobiy qadamdir. Innovatsion texnologiyalarni samarali axborotlashtirish makroiqtisodiy ko’rsatkichlar va korxonaning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish jarayonlarini sezilarli darajada oshiradi, bu esa boshqaruv qarorlari sifati va darajasini, axborot jarayonlari va xizmatlari samaradorligini oshirishga olib keladi, bu esa o’z navbatida ijtimoiy-iqtisodiy, ilmiy, texnik, madaniy va hayotning boshqa ko’rsatkichlarini yaxshilaydi. Barcha jarayonlarda axborotlashtirishni joriy etish va zamonaviy innovatsion texnologiyalarni rivojlantirish YAIM o’sishiga ijobiy ta’sir ko’rsatadi.

Kalit so’zlar

amaliyot, xalqaro, baholash, tizim, global, texnologiya, bozor, innovatsiya, axborot, narx, moliya, korxona

Annotation

The introduction of modern innovative technologies is a positive step for enterprises. Effective informatization of innovative technologies significantly increases macroeconomic indicators and socio-economic development processes of the enterprise, which leads to an increase in the quality and level of management decisions, the efficiency of information processes and services, which in turn improves socioeconomic, scientific, technical, improves cultural and other indicators of life. The introduction of informatization in all processes and the development of modern innovative technologies have a positive effect on the growth of GDP.

Key words

practice, international, assessment, system, global, technology, market, innovation, information, price, finance, enterprise

Аннотация

Внедрение современных инновационных технологий является позитивным шагом для предприятий. Эффективная информатизация инновационных технологий значительно повышается макроэкономические показатели и процессы социально-экономического развития предприятия, что приводит к повышению качества и уровня управленческих решений, эффективности информационных процессов и услуг, что в

свою очередь улучшает социально-экономические, научно-технические, улучшаются культурные и другие показатели жизни. Внедрение информатизации во все процессы и развитие современных инновационных технологий положительно влияют на рост ВВП.

Ключевые слова

практика, международная, оценка, система, глобальная, технология, рынок, инновации, информация, цена, финансы, предприятие

Kirish

Mamlakatimizda milliy iqtisodiyotni innovatsion taraqqiyot dasturini amalga oshirishdagi roli, innovatsion rivojlanishini belgilovchi omillari, innovatsion faoliyatni boshqarishning muhim muammolari, sanoat korxonalarida ilmiy loyihalarning mohiyati va ularni ishlab chiqarishga joriy etish, innovatsion taraqqiyotni ta'minlovchi omillar, sanoatda innovatsion taraqqiyotni harakatga keltiruvchi kuchlar, barqaror iqtisodiy yuksalishini ta'minlovchi omillar, zamonaviy iqtisodiyotda innovatsion jarayonlarni rivojlantirishning prinsipial xususiyatlari va yo'nalishlari kabi masalalar hozirgi kunning dolzarb masalasi bo'lib hisoblanadi. Ilm-fan va texnika yutuqlarini keng qo'llagan holda iqtisodiyot tarmoqlariga, ijtimoiy va boshqa sohalarga zamonaviy innovatsion texnologiyalarni tezkor joriy etish O'zbekiston Respublikasi jadal rivojlanishining muhim sharti hisoblanadi. Jamiyat va davlat hayotining barcha sohalari shiddat bilan rivojlanayotgani islohotlarni mamlakatimizning jahon sivilizatsiyasi etakchilari qatoriga kirish yo'lida tez va sifatli ilgirilashini ta'minlaydigan zamonaviy innovatsion g'oyalar, ishlanmalar va texnologiyalarga asoslangan holda amalga oshirishni taqozo etadi. Sanoatni innovatsion rivojlanishida mavjud iqtisodiy qonunlarni bilish va ularning amal qilishiga ongli munosabatda bo'lishda, mamlakatni demokratlashtirish va iqtisodiyotni bozor tamoyillari asosida isloh qilish jarayonlarining mohiyatini tushunishda talabalarni zarur bo'lgan bilimlar bilan qurollantiradi.

Muhokama va natijalar

Bozor iqtisodiyotini rivojlantirishning hozirgi bosqichida, innovatsiyalarni joriy etish, milliy korxonalar raqobatdoshligini oshirish, ularning iqtisodiy mustaqilligini va bozordagi mavqegini mustahkamlashning asosiy omillaridan biri hisoblanadi. Mamlakatimiz rivojlanishining hozirgi bosqichida innovatsion faoliyatni rivojlantirish insoniyat taraqqiyoti va iqtisodiy o'sishning muhim omiliga aylanmoqda. Innovatsion faoliyatni doimiy rivojlanib borishi insoniyat va ijtimoiy hayot o'zgarishiga jiddiy ta'sir ko'rsatmoqda. Korxonada ro'y berayotgan innovatsion jarayonlarning samaradorligi, innovatsiyaviy strategiyani shakllantirishda qo'llaniladigan usul va uslublar, innovatsiyaviy mahsulot kategoriyasi, ishlab chiqilayotgan innovatsiya turlari,

ilmiytadqiqot ishlari natijalarining ishlab chiqarishga jalb etish va uni qo'llanilishiga bog'liq bo'ladi. Ular orasida eng muhim elementlar bo'lib quyidagilar sanaladi:

- innovatsiyaviy xarakterdagi echimlarni ishlab chiqish va amalga oshirishning samarali strategiyalari;

- muayyan tashkiliy tuzilmada bunday strategiyani amalga oshirish jarayonini boshqaruv mexanizmi. Innovatsion faoliyat nazariyasi va innovatsion strategiyani uslubiy jihatlarini o'rganish davri o'tgan asr boshlariga to'g'ri keldi va ko'pgina yirik oltomonidan amalga oshirildi.

Hozirgi kunda ilmiy-texnik taraqqiyot va bozor ehtiyojlari, mahsulot nomenklaturasi va sifatiga yangi talablarni shakllantirgan holda talab va taklif kon'yukturasi o'zgarishlarga olib kelmoqda. Innovatsion faoliyatni asosiy qoida va kategoriyalarini o'rganish uchun «innovatsiya» tushunchasining iqtisodiy mazmuni va mohiyatini to'liq o'rganishimiz lozim. Iqtisodiy adabiyotlarda “innovatsiya (ingl. innovation) potensial ilmiy-texnik taraqqiyotni (ITT) yangi mahsulot va texnologiyalar ko'rinishida real taraqqiyotga aylanishi” deb ta'riflanadi. Bozor iqtisodiyotida innovatsiyalarni tizimli taqdim etish uslubiyoti xalqaro standartlarga asoslangan va unga muvofiq innovatsiya deganda bozorga kirib kelgan yangi yoki takomillashtirilgan mahsulot, amaliyotda qo'llanilayotgan yangi yoki takomillashtirilgan texnologik jarayon yoki ijtimoiy xizmatlarga bo'lgan yangicha yondashuv ko'rinishidagi innovatsiyaviy faoliyat natijalari tushuniladi. Ushbu muammo bo'yicha ko'p sonli tadqiqotlar amalga oshirilgan bo'lishiga qaramasdan, bugungi kunda innovatsion faoliyat sohasida yagona, umumiy tarzda qabul qilingan terminologiya mavjud emas. Shuning uchun ham shu sohadagi ilmiy adabiyotlarni qisqacha tahlilini keltirish va innovatsion faoliyat sohasidagi asosiy tushunchalarni aniqlashtirish maqsadga muvofiq bo'ladi. Innovatsiyaviy nazariyani asosiy rivojlanish bosqichi V.Zombart, V.Mitcherlix, Y.Shumpeter ishlariga to'g'ri kelgan. Innovatsiyalar nazariyasini shakllanishi va rivojlanishiga avstriyalik olim Y.Shumpeter katta hissa qo'shgan. 1930-yillarda Y.Shumpeter tomonidan innovatsiya tushunchasi kiritildi va u mahsulot ishlab chiqarish, sotish, etkazish jarayonlarida yangi yoki takomillashtirilgan texnik, texnologik, tashkiliy xarakterdagi qarorlarni qo'llash oqibatida mumkin bo'lgan o'zgarishlarni o'z ichga oladi deb ta'kidlaydi. Y.Shumpeter tomonidan innovatsiyaga berilgan ushbu ta'rifda ishlab chiqarish omillarining yangi kombinatsiyalari to'g'risidagi konsepsiyasi, innovatsiyalar nazariyasiga bo'lgan ikkita eng tarqalgan yondashuvdan birining asosini tashkil etadi. Birinchi yondashuvda yangi omillardan foydalanish to'g'risidagi tushunchaga, ikkinchi yondashuvda esa yangi yaratilgan mahsulot va yangi yaratilgan texnologiyaga asoslangandir. Y.Shumpeter “Iqtisodiy rivojlanish nazariyasi” (Theory of Economic Development) nomli mashhur asarida innovatsion jarayon natijasidagi o'zgarishlarni besh yo'nalishga ajratib ko'rsatib bergan. Bu yo'nalishlar quyidagilardan iboratdir:

-yangi texnik va texnologik o'zgarishlar yoki ishlab chiqarish jarayonini yangi bozor talablari asosida tashkil etish;

-yangi o'ziga xos xususiyatlarga ega bo'lgan mahsulot turlarini deversifikatsiyalash;

-ishlab chiqarish jarayonlarida yangi xom-ashyolardan foydalanish;

-ishlab chiqarishni tashkil etishda innovatsion boshqaruv usullaridan foydalanish; -yangi iste'mol bozorlarini shakllantirish. Fikrimizcha, "innovatsiya" yangicha g'oya, ishlab chiqarishga tadbiiq etilgan yangicha yondashuv, yangi texnologiya va ishlab chiqarilgan yangi mahsulot, boshqaruvdagi yangicha usul, umuman, barcha jabhalardagi yangi islohotlardir. Bunda innovatsiya nafaqat so'nggi yangilik, balki hayotga tadbiiq etilgan, jamiyat a'zolariga iqtisodiy va ijtimoiy naf keltiruvchi vosita bo'lishi lozim. Innovatsion faoliyatning maqsadi, vazifalari va uslublarining tadqiqotini davom ettirish uchun, innovatsiyaviy boshqaruv ob'ektini ifodalash va uning asosiy tavsiflari va xususiyatlarini aniqlash kerak. Buning asosiy zaruriyati shundaki, innovatsion faoliyat korxonaning raqobat asosida rivojlanishi strategiyasining asosiy elementlaridan biri bo'lib, boshqaruv infratuzilmasini yaxshilash va faoliyat maqsadlariga yanada samaraliroq erishish imkonini beruvchi turli xil yangiliklardir.

Aholi farovonligini oshirishning asosini mamlakat iqtisodiyotini rivojlantirish va uning ilg'or tarmoqlariga fan-texnika yutuqlarini olib kirish tashkil etadi. Prezidentimiz Sh.Mirziyoev ta'kidlaganidek, "Bugun biz davlat jamiyat hayotining barcha sohalarini tubdan yangilashga qaratilgan investitsion rivojlanish yo'liga o'tmoqdamiz. Bu bejiz emas, albatta. Chunki, zamon shiddat bilan rivojlanib borayotgan hozirgi davrda kim yutadi? Yangi fikr, yangi g'oya, innovatsiyaga tayangan davlat yutadi. Innovatsiya - bu kelajak degani. Biz buyuk kelajigimizni barpo etishni bugundan boshlaydigan bo'lsak, uni aynan innovatsion g'oyalar, innovatsion yondashuv asosida boshlashimiz kerak. Texnologiyalar transferi markazlari (TTM)ilmiy-texnik natijalarning tijoratlashuvini tezlatishi, kichik innovatsion korxonalar, jumladan, texnoparklar va innovatsion-texnologik markazlar tarkibida yaratishni ta'minlashi ko'zda tutilgan. Shuni ta'kidlash joizki, TTM tizimining samarali ishlashiga qator omillar to'sqinlik qiladi. Ularning orasidan quyidagilarni alohida ajratib ko'rsatish maqsadga muvofiq:

- mintaqalar miqyosida innovatsion jarayonlarni boshqarishning sust tashkil etilganligi;

- ko'pchilik TTMda ichki va xorijiy bozorlarga chiqish bilan bog'liq muammolar;

-TTM tashkil qilish va faoliyat ko'rsatishi uchun resurslar bazasining etarli emasligi;

- innovatsion faoliyat kuchayishini rag'batlantiradigan me'yoriy-huquqiy asoslarni etarli darajada emasligi. turli tarmoqlarda innovatsion klasterlarni

rivojlantirish bo'yicha davlat tomonidan maqsadli innovatsion loyihalarni ishlab chiqish va amalga oshirish mexanizmlarini takomillashtirish;

- erkin iqtisodiy zonalarda hududiy biznesni rivojlantirish dasturlarini innovatsion loyihalarini amalga oshirish chora-tadbirlari bilan uyg'unlashtirish;

- innovatsion faoliyatni qo'llab-quvvatlash institutlari faoliyatini barcha darajada tarmoqlararo va ijrochi organlar bilan kelishilgan holda amalga oshirishni ta'minlash. Shu bilan bir qatorda iqtisodiyotdagi korxonalarni innovatsion klasterlarga kirishini ta'minlovchi tashkiliy tadbirlarni amalga oshirish, ularni zaruriy axborot ta'minoti bo'yicha qo'llab-quvvatlash, klasterlar doirasida faoliyat yuritayotgan hukumat boshqaruv organlari, ilmiy-tadqiqot korxonalari va yirik ishlab chiqarish korxonalari bilan hamkorlik masalalari bo'yicha innovatsion maslahat markazlarini shakllantirish muhim ahamiyat kasb etadi. Ushbu klasterlar doirasida innovatsion mahsulotlarni ishlab chiqarishga mo'ljallangan korxonalarni moliyaviy tomondan qo'llab-quvvatlash bo'yicha davlat va xususiy sherikchiligi asosida amalga oshirish maqsadga muvofiqdir. Bu jarayonlarga davlat va mahalliy byudjet mablag'larinigina emas, balki venchur fondlar, yirik kompaniyalar va tijorat banklar kreditlarini jalb qilish uchun zarur sharoitlarni yaratish lozim. SHu bilan bir qatorda, innovatsion loyihalarni amalga oshirish uchun xalqaro moliyaviy resurslardan samarali jalb qilishga mas'ul bo'lgan franchayzing kompaniyalarni shakllantirish bugungi kunning muhim vazifalaridan biri hisoblanadi. Hozirda innovatsion iqtisodiy faoliyatini samaradorligini oshirish va raqobatbardoshligini ta'minlashda innovatsion, yuqori texnologiyaga asoslangan, eksportga yo'naltirilgan va import o'rnini bosadigan korxonalar manfaatlarini himoya qilish va qo'llab-quvvatlash, ularning eksport salohiyatini oshirish va mamlakat eksport hajmida innovatsion mahsulotlar ulushini ko'paytirish lozim. Bu jarayonlarda quyidagilarga asosiy e'tibor qaratish maqsadga muvofiq deb hisoblaymiz: innovatsion faoliyatni rivojlantirish uchun zaruriy infratuzilmani shakllantirish; yuqori texnologiyalarga asoslangan ishlab chiqarishni tashkil etish;

- yuqori qo'shilgan qiymatga ega eksportbop va import o'rnini bosadigan mahsulotlarni ishlab chiqish;

- sanoat kooperatsiyasini rivojlantirish orqali yuqori texnologiyaga asoslangan ishlab chiqarishni mahalliyashtirish jaryonlarini chuqurlashtirish;

- innovatsion korxonalar tomonidan ishlab chiqarilgan mahsulotlarni xalqaro standartlar bo'yicha litsenziyalash; tashqi iqtisodiy faoliyat bilan bog'liq moliyaviy va boshqa xatarlarni sug'urta qilishni ta'minlash;

- eksportyorlarga axborot-maslahat ko'magini tashkil qilish hamda maxsus imtiyozlar tizimini taqdim etish;

- innovatsion mahsulotlar yarmarkasi va ko'rgazmalarini o'tkazish, reklamani tashkil qilish va xorijiy davlatlarda sheriklarni topishga ko'maklashish;

-xalqaro bozorlarda milliy innovatsion mahsulotlar raqobatbardoshligini oshirish bo'yicha shart-sharoitlar yaratish zarur.

Innovatsion faoliyatni davlat tomonidan qo'llab-quvvatlashning ushbu yo'nalishi yuqori texnologiyaga asoslangan, eksportga yo'naltirilgan va import o'rnini bosadigan korxonalarda eksport salohiyatini oshirish va ularning tashqi iqtisodiy faoliyati samaradorligini ta'minlash imkonini beradi. Jumladan, zamonaviy innovatsion infratuzilmani shakllantirishda quyidagilarga:

davlat organlari boshqaruvining innovatsion shakllarini joriy etish; hududlar ijtimoiy-iqtisodiy salohiyatining barqaror o'sishi, aholinig hayot darajasi va farovonligi yuksalishi uchun zarur sharoitlarni ta'minlashga qodir bo'lgan fan va innovatsiya faoliyatini rivojlantirish;

innovatsion g'oyalar va texnologiyalarni ishlab chiqish va joriy etish sohasiga investitsiyalarni keng jalb etish; innovatsion iqtisodiyotni rivojlanishini ta'minlovchi normativ-huquqiy bazani takomillashtirish;

ilmiy-tadqiqot va innovatsiya faoliyatini uyg'unligini ta'minlash; mamlakatda yuqori texnologiyalar markazlari hamda chet el investorlari ishtirokida innovatsion markazlar faoliyatini tashkil etish va moddiy-texnika bazasini mustahkamlash; ishlab chiqarishda resurs va energiya tejaydigan innovatsion texnologiyalarni, jumladan, muqobil energiya manbalaridan oqilona foydalanishning zamonaviy shakllarini keng qo'llash orqali faol joriy etish;

soliqni saqlash sohasida insonlar salomatligini samarali davolashga imkon beruvchi ilg'or innovatsion texnologiyalarni keng joriy etish tizimni takomillashtirish; agrar sohada innovatsion g'oyalar,

ishlanmalar va texnologiyalardan samarali foydalanish orqali qishloq xo'jaligi mahsulotlari ishlab chiqaruvchilarning eksport salohiyatini oshirishga, mamlakatning oziq-ovqat xavfsizligini mustahkamlash;

iqtisodiyotning real sektori tarmoqlarini har tomonlama rivojlantirishni ta'minlovchi zamonaviy axborot-kommunikatsiya, sanoat va boshqa innovatsion texnologiyalarni qo'llash;

innovatsiya faoliyati sohasida ilg'or xorijiy (xalqaro) korxonalar bilan, shu jumladan ularni nou-xau, nanotexnologiyalar va yuqori texnologik tovar (ish, xizmat)larni ishlab chiqarishning mahalliy bozoriga jalb qilish orqali hamkorlikni kengaytirish.

Xulosa

Innovatsion klaster texnologiyalarini qo'llash butun dunyo bo'ylab anchagina keng rivojlandi. Aksariyat Evropa davlatlari o'zlari uchun eng maqbul bo'lgan klasterlar asosida iqtisodiyotni rivojlantirish strategiyalarini ishlab chiqishdi. Bunda rivojlangan mamlakatlar hukumatlari o'z kuch harakatlarini mavjud klasterlarni qo'llab-quvvatlash va yangi tarmoqli tuzilmalarni yaratishga qaratmoqdalar. Davlat

nafaqat innovatsion klasterlarni yaratish tashabbuskori, balki tashkil etiladigan klasterlarning faol ishtirokchisi ham hisoblanadi. Misol sifatida Germaniya tajribasini olish mumkin. Germaniyada 1995-yildan beri Bio Regio nomli biotexnologik klasterlar tizimi faoliyat ko'rsatadi. Mazkur klasterlashtirish yo'nalishi BuyukBritaniyada ham faol tarzda rivojlanmoqda. Edinburg, Oksford va Janubiy-SHarqiy Angliya hududlarida biotexnologik firmalarning faoliyatini yo'lgan qo'yish uchun qulay sharoitlar yaratilgan. Jahon tajribasida klasterlar asosida iqtisodiyotni rivojlantirishning bir nechta markazlari mavjud bo'lib, ular innovatsion klasterlarni yaratish uchun asos bo'lib xizmat qiladi.

Shunday qilib, davlatning innovatsion iqtisodiyot tarmog'i faoliyatini kengaytirishga ko'maklashishi, samarali milliy innovatsion siyosatini olib borish, yuqori texnologiyaga asoslangan, eksportga yo'naltirilgan va import o'rnini bosadigan korxonalar faolligini rag'batlantirish, innovatsion texnologiyalardan samarali foydalanishga xizmat qiladi. Bu borada rivojlangan mamlakatlarda sanoat korxonalarining boshqarishda innovatsion texnologiyalar faoliyatni strategik va tizimli tashkil etishga alohida urg'u berilgan bo'lib, bundan aniq bir tarmoqda ishlab chiqarish samarali amalga oshirish, boshqaruvni markazlashtirish va innovatsion texnologiyalar faoliyatni yanada kuchayish jarayoni kelib chiqmoqda.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Aliev Ya.E. Innovatsion iqtisodiyot. O'quv qo'llanma. Toshkent, TDIU, 2019 yil. - 236 bet.
2. Акабирова Д.Н. Инновационная стратегия. Учебное пособие. Тошкент Иқтисодиёт, 2011.
3. Лебедев О.Е. Управление образовательными системами: теория и практика : учебнометодическое пособие / О.Е. Лебедев. - СПб. : Отдел оперативной полиграфии НИУ ВШЭ, 2011. - 108 с.
4. Эргашходжаев Ш. Инновацион маркетинг. Дарслик. Тошкент "Чўлпон", 2014 йил.
5. Ишмухамедов А. Э. Инновацион стратегия. Ўқув қўлланма. Тошкент, ТДИУ, 2007.
6. Подсорин В.А. Экономика инноваций: учебное пособие. для магистрантов по направлению «Экономика». - М.: МИИТ, 2012. – 123 с
7. Кураков Л.П., Краснов А.Г., Назаров А.В. Экономика инновационные подходы: Учебное пособие. - М.: Гелиос, 2008. -600 с.